

İmam Matüridi Ve Kelam Metodu | Rabia Kolcu

İDE AKADEMİ | DÖNEM ÖDEVİ 2022-2023

Özet İmam Matüridi genelde İslam düşünce dünyası özelde ise kelam ilmi için oldukça önemli bir yere sahiptir. İmam Matüridi kendinden önceki kelimcilerin bahsetmediği konulara değinmiş bir epistemoloji oluşturmıştır. Aynı zamanda yeni deliller ve yöntemler kullanmıştır. Bu katkısı onun yaşadığı dönemden bugüne kadar süregelmiştir. Bir ilke imza atması ve bir metod oluşturmaya bu yazının ana konusudur. İmam Maturidi Hayatı İmam Matüridi 333/944 yılında Özbekistan'da bulunan Matürid'de dünyaya geldi. Semerkant bölgesinde o dönem Türklerin bulunması ve İmam Matüridi'nin eserlerindeki dil ve üsluptan dolayı Türk kökenli olması daha muhtemeldir. Hayatı hakkında detaylı bilgiye sahip olunmasa da Abbasilerin hakim olduğu bir dönemde yaşadığı bilinmektedir. Siyasi otoriteyle arasının pek iyi olmadığı da bize ulaşmaktadır. İmam Matüridi Hanefi mezhebinin dördüncü kuşak alimlerindendir. [1] İmam Matüridi kelam, fıkıh ve usulü, tefsir gibi alanlarda eser vermiş olsada kelimci kişiliğiyle ön plana çıkmış bir alimdir. İmam Maturidi Eserleri İmam maturidinin eserlerine Türkiye Diyanet Vakfı ansiklopedisinde belirtildiği üzere ulaştım ansiklopedide belirtildiğine göre İmam maturidinin belirlenen 13 eseri bulunmaktadır bu 13 eserden 10 tanesinin ismini Ebul mu inneseffin eserlerinden öğrenmekteyiz. Tefsir: 1. Te'vilatü'l-Kur'an Kelam: 1. Kitabü't-Tevhid 2. Kitâbü'l-Makâlât 3. Reddû Evâ' ilî'l-edille li'l-Kâ' bî 4. Reddû Tehzîbî'l-cedel li'l-Kâ' bî. 5. Beyânü vehmî'l-Mu' tezile. 6. Reddû Va'îdî'l-füssâk li'l-Kâ' bî. 7. Reddû'l-Uşûlî'l-ğamse li-Ebî 'Ömer el-Bâhilî. Bu eserde görüşleri eleştirilen âlim, Basra Mu'tezilesi'nin ileri gelenlerinden Ebû Ömer Muhammed b. Ömer b. Saîd el-Bâhilî'dir. 8. Reddû Kitâbî'l-İmâme li-ba' zi'r-Revâfîz. 9. er-Red 'ale'l-Karâmiya (fi'l-uşûl). Fıkıh: 1. Me'âhizü (Me' hazü)'ş-şerâ' i' fi uşûlî'l-fıkh 2. Kitâbü'l-Cedel fi uşûlî'l-fıkh. 3. er-Red 'ale'l-Karâmiya (fi'l-fürû'). 4. Şerhu'l-Câmi' i'ş-şagîr İmam Maturidi Kelam Metodu Kelam ilminin tarihi gelişimine baktığımızda İmam Matüridi'den önce kelama dair sistematik bir eser yazıldığını görmemekteyiz. İmam Matüridi Kitabü't-Tevhid adlı eserine bilgi ve varlığı açıklayarak başlamaktadır. Böylece epistemoloji oluşturan ilk kelam alimi olmuştur. Ondan önce böyle bir çalışma yapan olmamıştır. Belli başlıklar halinde tartışılan kelam konuları İmam Maturidi ile birlikte bir temellendirmeye gidilmiştir. Bilgi ve varlık anlaşılardan bilgi ve varlığın içine giren konu başlıklarını anlaşılamayacağını düşünerek öncelikle bilginin değerini bir usule bir metoda bağlamıştır ve eserinde de görüleceği üzere bütün kelam yöntemlerini bu usûl ve metodoloji çerçevesinde açıklamıştır. Bu anlamda İmam Matüridi hem kelam ilmi içerisinde hem de bütün ilimler için bir sistem kurmuştur. Kitabü't-tevhid oldukça değerli bir eserdir. Kitapta önce geçerli ve geçersiz bilgi araçlarının ne olduğu açıklanmıştır. Ardından varlık bahsi ilahiyat başlığı altında alemin varlığı üzerinden ele alınmış ve alemin hadisliği ispat edilmiştir. Alemin hadisliği üzerinden Allah'ın varlığı ve birliği ispat edilmiştir. Daha sonra kelam ilminde tartışılan Allah'ın sıfatları ve çeşitli meselelere değinilmiştir. İkinci bölümde Peygamberlik meselesi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde kaza-kader, dördüncü bölümde büyük günah işleyeninin durumu ve son olarak beşinci bölümde iman ve islam meseleleri ele alınmıştır. İmam Matüridi kitapta hilafet konusuna yer vermemiştir. Bunun sebebi yaşadığı dönemin siyasi otoritesiyle arasının çok iyi olmaması olabilir. Allahuallem. İslam tarihinde kelam metodu Mutezile ile başlamıştır. Kelam metodu onların akaidde akli esas alarak nakli açıklamalarıdır. Bu metodu ilk kullanan Mutezile'dir. Bunu hristiyanlarla girdikleri tartışmalar esnasında kullanmaya başlamışlardır. Mutezile'den sonra Ehl-i sünnet olarak adlandırdığımız Eş'ari ve Matüridilerde kendi kelam sistemleri içerisinde aynı yöntemi kullanmışlardır. İmam Eş'ari Mutezile'den ayrılarak kendi görüşlerini dile getirmiş ve bu zaman içerisinde bir mezhep haline gelmiştir. İmam Matüridi ise aynı dönemde Maveraünnehir bölgesinde kelam konularını açıklamıştır. İmam Matüridi'nin kelam yöntemi Mutezile ve Eş'ari kelam yönteminin arasında orta bir konumdadır. Matüridi akli esas almakla birlikte usulî'd-din konularında nakle bağlıdır. Onu Mutezile'den ayrılıp ehl-i sünnet yapan bu metodudur. İmam Matüridi'nin kelam metodunun iki temel unsuru vardır bunlar akıl ve nakildir. [2] İmam Matüridi'ye göre bir konu hakkında üç şekilde bilgi elde edilir. Bunlar haber, sağlam duyular ve akıldır. [3] Bu üç bilgi çeşidine dahil olan her bir konu kendi alanı içerisinde değerlendirilir. İlk olarak haberden kast edilen, bize ulaşan hayatımızı devam ettirmemizi sağlayan her türlü dini ve dünyevi bilgidir.

Konuşulan dil, isimlendirme gibi şeyler de İmam Matürîdî'ye göre haberle bilinen şeylerdir. Kitabü't-tevhid'de muarızlarına konuştuıkları dilin, kullandıkları kelimelerin de haberle bilindiğini söyleyerek reddiyelerde bulunmuştur. Peygamber efendimizden gelen hadislerde haber kapsamında olup bunlar haber-i sadık olarak adlandırılır. Çünkü Peygamber efendimize isnad edilen her haber hadis olmayabilir bunun hadis ilmindeki bazı şartları taşıması gerekmektedir. Haber bu anlamda mütevatir haberve ahad haber olarak ikiye ayrılmaktadır. Mütevatir haber yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan bir topluluk tarafından bir haberin nakledilmesidir. Ahad haber ise mütevatir derecesine ulaşamayan haberlerdir. İkinci bilgi kaynağı olan sağlam duyular yani havas-ı selime de İmam Matürîdî'nin sisteminde bir bilgi aracıdır. Bunlar beş tanedir. Görme, duyma, tatma, koku alma ve dokunma.. Bu her bir duyunun herhangi bir sağlık probleminden beri olması gerekmektedir. Çünkü sağlam olmayan bir duyu doğru bilgi aracı olamaz. Örneğin gözde miyop astigmat gibi bir görme kusuru olmamalıdır. Üçüncü bilgi aracı ise akıldır. Aklın bilgi aracı olması için iki temel şart vardır. İlki aklın sağlam bir şekilde düşünüyor olabilmesi. İkincisi ise aklın doğru düşünme yöntemlerinin kullanarak düşünme faaliyetinin sonuna kadar bu işlemi getiriyor olabilmesidir. Dünya ve ahiret ile ilgili her bir konu bu üç alandan birine dahil olmaktadır. Bir konuda bu üç bilgi aracından birini kullanmada muhatabın kim olduğuna bakarak karar verilir. Karşıda Müslüman biri varsa haber kullanılabilir fakat vahyi inkar eden biri varsa akıl ya da duyular kullanılmalıdır. İmam Maturidi varlık anlayışını alem üzerinden ele almaktadır. Ona göre alem hadistir. Her hadisin de bir muhdisi vardır. Alem oluş ve bozuluş içerisindedir. Oluş ve bozuluş ancak aciz ve sonradan yaratılmış varlıklar için söz konusudur. Sonradan yaratılanların da ilk yaratıcısı vardır. Alem sıcak soğuk, uzun kısa gibi zıtlıklardan meydana gelmiştir. İmam Matürîdî uluhiyet bahislerinde Allah'ın varlığı birliği ve O'nun zat ve sıfatları hakkında tartışmalara girmiştir. İlk olarak İmam Matürîdî Allah'ın varlığını ispat ederken kıyası kullanmaz. Çünkü Allah ve insan arasında bir benzerlik söz konusu değildir. Kıyas yerine istidlali kullanır. Allah'ın varlığını alemin hadisliğini ispatladıktan sonra açıklar. Alem hadisse muhakak bir muhdisi vardır. Bu muhdiste eşi ve ortağı olmayan Allah Teala'dır. Allah'ın birliğini burhan-ı temarüd ve burhan-ı tevarüd delilleri üzerinden ispatlar. Burhan-ı temarüd evrende birden çok yaratıcı olması halinde alem muhakkak bir kaosa sürüklenir ve alem yok olur. Yaratıcılardan biri güneş açtırırken biri yağmur yağdırırdı ki bu da imkansızdır. Bu yüzden alemin yaratıcısı bir olan Allah'tır. Burhan-ı tevarüd evrendeki birden çok yaratıcının uyum içinde olmasıdır ki bu da mümkün değildir. Uyum demek birinin diğerine itaati demektir ki Tanrı için bu acizliktir. Tanrı aciz olamaz. Bu yüzden alemin yaratıcısı bir olan Allah'tır. Allah'ın zat ve sıfatları hakkındaysa İmam Matürîdî'nin Ka'bi'ye yaptığı eleştiriler üzerinden ele almak istiyorum. Ka'bi zati sıfatları ve fiili sıfatları zıttı olup olmamaları üzerinden ayırmaktadır. Zıttı olanları fiili sıfat zıttı olmayanları zati sıfat olarak nitelemektedir. Bu bağlamda kelam sıfatını da mahluk olarak niteler. İmam Matürîdî'ye göre ise zati sıfat ve fiili sıfat ayrımı yoktur. Fiili sıfatlar tekvin sıfatı içerisinde ele alınmaktadır ve hepsi kadimdir. Matürîdilik Neden Yayılmadı? Matürîdiliğin bir Eş'ariliği kadar şu an İslam dünyasında neden yayılmadığına dair farklı tespitler mevcuttur. -İmam Matürîdî'nin hilafet merkezine uzakta Maverünnehir bölgesinde yaşamış olması. -Arap tarihçiler tarafından kasıtlı olarak eserlerde adının zikredilmemesi. -Siyasi otorite ile İmam Matürîdî'nin arasının hiçbir zaman çok iyi olmaması. -Matürîdiliğin Eş'arilik gibi resmi kurumlarda okutulacak imkan bulamaması -Eş'ariliğin Şafii ve Malikilerde yayılma imkanı bulmuşken Matürîdiliğin sadece Hanefiler tarafından benimsenmesi. -İmam Matürîdî'nin akla önem vermesinden dolayı muhafazakar alimlerce benimsenmemesi Sönmez Kutlu'nun yaptığı bir tespitte ise İmam Matürîdî'nin eserlerinde açıkça ehl-i sünneti savunmayıp ehl-i sünnet kavramlarını kullanmamış olmasıdır. İmam Matürîdî mutedil mürcie fikrini savunmasının Matürîdiliğin yayılmamasına en azından Ehli sünnet çevrelerce Eş'arilikten daha çok yayılmamasına sebep olmuştur. Ebu Hanife'yi gölgeleme ihtimali ve eserlerinin yazılıp çoğaltma imkanı bulamamış olması da Sönmez Kutlu'nun yaptığı tespitlerden birkaçıdır. Bütün bu sebepler incelendiğinde artık geçmişe dönük bir şey yapılamayacağı aşikardır ancak bundan sonra İmam Matürîdî'nin Türk ve İslam dünyasında daha çok anlaşılması ve daha çok yayılması için yeni çalışmalar yapılması gerekmektedir. İmam Matürîdiliğin eserleri günümüze yakın bir tarihte bulunduğu için üzerinde yapılan çalışmalar bir Eş'ari kelam çalışmaları kadar yekün oluşturmamaktadır. Bu yüzden İmam Matürîdî'nin hem neden yayılmadığını daha derin analizlerle hem de bundan sonra yaymak ve onun kelami fihhi ve tefsir görüşlerini anlamak adına birçok çalışma yapılmalıdır. Hem kelam hem İslam düşüncesi hem de bilgiyi

içine alan bütün ilimler adına erken tarihlerde bilgi ve varlık alanına dair yaptığı çalışmanın kıymeti gerçekten her çevrelerce takdir edilmelidir. Kitabü't-Tevhid'i alıp giriş bölümleri okuduğumuzda İmam Matüridi'nin hem zekasını hem sistematik zihin yapısını hem de kelami bilgilerinin ne kadar üst düzey olduğunu görmek mümkündür. Erken tarihlerde Bağdat'tan ve ilim merkezlerinden uzak bir yerde Maverâünnehir bölgesinde yaşayarak bu derece önemli ve sistematik bir eser yazması gerçekten şaşırtıcıdır. İmam Matüridi hakkında çok geniş bilgilere sahip olamamamız gerçekten üzücüdür, onu ve onun sistemini yazdıracak zihin yapısını anlamak İslami ilimler açısından oldukça önemlidir. Böyle bir alim batı dünyasında var olsaydı acaba İmam Matüridi ile aynı akıbeti mi yaşardı bilemiyorum. Bundan sonrası içinse görev bizlerin üzerine düşüyor.. Türk Düşünce Tarihi Açısından Matüridilik ve Kelam Metodu İmam Maturidi Türk mutasavvıflarının yetişmesi ve Türklerin Hanefi Maturidi çizgide olmalarını büyük katkı sağlamıştır. [4] Eş'ari resmi olarak okutulsa da diğer medreselerde Hanefi Matüridi kelamı okutulmaya devam etmiştir. Matüridi Türk dünyasına akılcılığı ve hoşgörüyü benimsetmiştir. [5] Türkler arasında Eş'ariliği benimseyen Hanefili Matüridiliği terk eden alim sayısı çok azdır. Eşarilik Osmanlı döneminde daha çok tasavvufi olan ilişkisinden dolayı benimsenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte de Matüridilik Türkler arasında neredeyse resmi mezhep şeklinde benimsenmiştir. Sonuç İmam Matüridi bir mezhep taassubu içerisinde olmamıştır. Sadece kelam değil bütün bir bilginin analizini yaparak İslam düşüncesine büyük katkılar sağlamıştır. Bu zamana kadar hak ettiği ilgiyi görmemesinin siyasi ve sosyal çok çeşitli sebepleri olmuştur. Fakat bu onun çok erken dönemlerde ne kadar muhteşem bir usul ortaya koyduğu gerçeğini değiştirememektedir. İmam Matüridi kelam metodunda iki önemli unsur olan akıl ve nakli kullanmıştır. Mutezile de aynı yöntemi kullanmasına rağmen Matüridi'yi Mutezile'den ayıran en önemli husus akla önem vermekle birlikte usulü'd-din konularında nakli esas alması olmuştur. İmam Matüridi aklın her şeyi kavrayamayacağını belirtir ve pergelin bir ayağının vahiyde yani nakilde sabit kalmasından yanadır. Bu onu Mutezile'den ayıran en önemli noktadır. Aynı zamanda İslam Tarihi içerisindeki önemini yeri de kelam tarihinde eserine bilgi konusuyla başlaması ve bu konuda bir usul ortaya koyan bir alim olmasıdır. İmam Matüridi'den önce kelama dair Mutezile ve İmam Eş'ari böyle sistemli bir usul ve metotla başlayan bir eser yazmamıştır. Kaynakça Bağçeci Muhiddin, "Maturidi'nin Kelam Yöntemi", Gevher Nesibe Sultan Anısına Düzenlenen «Ebu Mansur Semerkandi-Maturidi Kongresi» Tebliğleri. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1986. İmam Matüridi. Kitabü't-Tevhid. çev. Tahir Uluç, İstanbul: Ketebe Yayınları, 1. basım, 2021. Kutlu Sönmez. "Bilinmeyen Yönleriyle Türk Din Bilgini: İmam Matüridi". Dini Araştırmalar, 5/5-28. Özen Şükrü, "Maturidi", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, Erişim 26 Nisan 2023. [1] Şükrü Özen, "Maturidi", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, (Erişim 26 Nisan 2023). 1 [2] Muhiddin Bağçeci, "Maturidi'nin Kelam Yöntemi", Gevher Nesibe Sultan Anısına Düzenlenen «Ebu Mansur Semerkandi-Maturidi Kongresi» Tebliğleri, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1986), 6. [3] İmam Matüridi, Kitabü't-Tevhid, çev. Tahir Uluç, (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021), 33. [4] Sönmez Kutlu, "Bilinmeyen Yönleriyle Türk Din Bilgini: İmam Matüridi", Dini Araştırmalar, 5/5-28. [5] Kutlu, "Bilinmeyen Yönleriyle Türk Din Bilgini: İmam Matüridi" 25-27.

Özet

İmam Matüridi genelde İslam düşünce dünyası özelde ise kelam ilmi için oldukça önemli bir yere sahiptir. İmam Matüridi kendinden önceki kelimcilerin bahsetmediği konulara değinmiş bir epistemoloji oluşturmuştur. Aynı zamanda yeni deliller ve yöntemler kullanmıştır. Bu katkısı onun yaşadığı dönemden bugüne kadar süregelmiştir. Bir ilke imza atması ve bir metod oluşturması bu yazının ana konusudur.

İmam Maturidi Hayatı

İmam Matüridi 333/944 yılında Özbekistan'da bulunan Matürid'de dünyaya geldi. Semerkant bölgesinde o dönem Türklerin bulunması ve İmam Matüridi'nin eserlerindeki dil ve üsluptan dolayı Türk kökenli olması daha muhtemeldir. Hayatı hakkında detaylı bilgiye sahip olunmasa da Abbasilerin hakim olduğu bir dönemde yaşadığı bilinmektedir. Siyasi otoriteyle arasının pek iyi olmadığı da bize ulaşmaktadır. İmam Matüridi Hanefi mezhebinin dördüncü kuşak alimlerindendir. [1] İmam Matüridi kelam, fıkıh ve usulü, tefsir gibi alanlarda eser vermiş olsada kelimci kişiliğiyle ön plana çıkmış bir alimdir.

İmam Maturidi Eserleri

İmam maturidinin eserlerine Türkiye Diyanet Vakfı ansiklopedisinde belirtildiği üzere ulaştım ansiklopedide belirtildiğine göre İmam maturidinin belirlenen 13 eseri bulunmaktadır bu 13 eserden 10 tanesinin ismini Ebul mu innesefinin eserlerinden öğrenmekteyiz.

Tefsir:

1. Te'vilatü'l-Kur'an

Kelam:

1. Kitabü't-Tevhid
2. Kitâbü'l-Maḳālât
3. Reddū Evâ'ili'l-edille li'l-Kâ' bî
4. Reddū Tehzîbî'l-cedel li'l-Kâ' bî.
5. Beyânü vehmi'l-Mu'tezile.
6. Reddū Va'idi'l-füssâḳ li'l-Kâ' bî.
7. Reddū'l-Uşûli'l-ḥamse li-Ebî 'Ömer el-Bâhilî. Bu eserde görüşleri eleştirilen âlim, Basra Mu'tezilesi'nin ileri gelenlerinden Ebû Ömer Muhammed b. Ömer b. Saîd el-Bâhilî'dir.
8. Reddū Kitâbi'l-İmâme li-ba' zi'r-Revâfiz.
9. er-Red 'ale'l-Ḳarâmiṭa (fi'l-uşûl).

Fıkıh:

1. Me'âḫizü (Me'ḥazü)'ş-şerâ' i' fî uşûli'l-fıkh
2. Kitâbü'l-Cedel fî uşûli'l-fıkh.
3. er-Red 'ale'l-Ḳarâmiṭa (fi'l-fürû').
4. Şerḥu'l-Câmi' i'ş-şagîr

İmam Maturidi Kelam Metodu

Kelam ilminin tarihi gelişimine baktığımızda İmam Matüridi'den önce kelama dair sistematik bir eser yazıldığını görmemekteyiz. İmam Matüridi Kitabü't-Tevhid adlı eserine bilgi ve varlığı açıklayarak başlamaktadır. Böylece epistemoloji oluşturan ilk kelam alimi olmuştur. Ondan önce böyle bir çalışma yapan olmamıştır. Belli başlıklar halinde tartışılan kelam konuları İmam Maturidi ile birlikte bir temellendirmeye gidilmiştir. Bilgi ve varlık anlaşılardan bilgi ve varlığın içine giren konu başlıklarını anlaşılamayacağını düşünerek öncelikle bilginin değerini bir usule bir metoda bağlamıştır ve eserinde de görüleceği üzere bütün kelam yöntemlerini bu usul ve metodoloji çerçevesinde açıklamıştır. Bu anlamda İmam Matüridi hem kelam ilmi içerisinde hem de bütün ilimler için bir sistem kurmuştur.

Kitabü't-tevhid oldukça değerli bir eserdir. Kitapta önce geçerli ve geçersiz bilgi araçlarının ne olduğu açıklanmıştır. Ardından varlık bahsi ilahiyat başlığı altında alemin varlığı üzerindenele alınmış ve alemin hadisliği ispat edilmiştir. Alemin hadisliği üzerinden Allah'ın varlığı ve birliği ispat edilmiştir. Daha sonra kelam ilminde tartışılan Allah'ın sıfatları ve çeşitli meselelere değinilmiştir. İkinci bölümde Peygamberlik meselesi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde kaza-kader, dördüncü bölümde büyük günah işleyeninin durumu ve son olarak beşinci bölümde iman ve islam meseleleri ele alınmıştır. İmam Matüridi kitapta hilafet konusuna yer

vermemiştir. Bunun sebebi yaşadığı dönemin siyasi otoritesiyle arasının çok iyi olmaması olabilir. Allahualem.

İslam tarihinde kelam metodu Mutezile ile başlamıştır. Kelam metodu onların akaidde akli esas olarak nakli açıklamalarıdır. Bu metodu ilk kullanan Mutezile'dir. Bunu hristiyanlarla girdikleri tartışmalar esnasında kullanmaya başlamışlardır. Mutezile'den sonra Ehl-i sünnet olarak adlandırdığımız Eş'ari ve Matüridilerde kendi kelam sistemleri içerisinde aynı yöntemi kullanmışlardır. İmam Eş'ari Mutezile'den ayrılarak kendi görüşlerini dile getirmiş ve bu zaman içerisinde bir mezhep haline gelmiştir. İmam Matüridi ise aynı dönemde Maverünnehir bölgesinde kelam konularını açıklamıştır. İmam Matüridi'nin kelam yöntemi Mutezile ve Eş'ari kelam yönteminin arasında orta bir konumdadır. Matüridi akli esas almakla birlikte usulî'd-din konularında nakle bağlıdır. Onu Mutezile'den ayrılıp ehl-i sünnet yapan bu metodudur. İmam Matüridi'nin kelam metodunun iki temel unsuru vardır bunlar akıl ve nakildir. [2]

İmam Matüridi'ye göre bir konu hakkında üç şekilde bilgi elde edilir. Bunlar haber, sağlam duyular ve akıldır. [3] Bu üç bilgi çeşidine dahil olan her bir konu kendi alanı içerisinde değerlendirilir. İlk olarak haberden kast edilen, bize ulaşan hayatımızı devam ettirmemizi sağlayan her türlü dini ve dünyevi bilgidir. Konuşulan dil, isimlendirme gibi şeyler de İmam Matüridi'ye göre haberle bilinen şeylerdir.

Kitabü't-tevhid'de muarızlarına konuştukları dilin, kullandıkları kelimelerin de haberle bilindiğini söyleyerek reddiyelerde bulunmuştur. Peygamber efendimizden gelen hadislerde haber kapsamında olup bunlar haber-i sadık olarak adlandırılır. Çünkü Peygamber efendimize isnad edilen her haber hadis olmayabilir bunun hadis ilmindeki bazı şartları taşıması gerekmektedir. Haber bu anlamda mütevatir haberve ahad haber olarak ikiye ayrılmaktadır. Mütevatir haber yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan bir topluluk tarafından bir haberin nakledilmesidir. Ahad haber ise mütevatir derecesine ulaşamayan haberlerdir.

İkinci bilgi kaynağı olan sağlam duyular yani havas-ı selime de İmam Matüridi'nin sisteminde bir bilgi aracıdır. Bunlar beş tanedir. Görme, duyma, tatma, koku alma ve dokunma.. Bu her bir duyunun herhangi bir sağlık probleminde beri olması gerekmektedir. Çünkü sağlam olmayan bir duyu doğru bilgi aracı olamaz. Örneğin gözde miyop astigmat gibi bir görme kusuru olmamalıdır.

Üçüncü bilgi aracı ise akıldır. Akıl bilgi aracı olması için iki temel şart vardır. İlki akıl sağlam bir şekilde düşünüyor olabilmesi. İkinci ise akıl doğru düşünme yöntemlerinin kullanarak düşünme faaliyetinin sonuna kadar bu işlemi getiriyor olabilmesidir.

Dünya ve ahiret ile ilgili her bir konu bu üç alandan birine dahil olmaktadır. Bir konuda bu üç bilgi aracından birini kullanmada muhatabın kim olduğuna bakarak karar verilir. Karşıda Müslüman biri varsa haber kullanılabilir fakat vahyi inkar eden biri varsa akıl ya da duyular kullanılmalıdır.

İmam Maturidi varlık anlayışını alem üzerinden ele almaktadır. Ona göre alem hadistir. Her hadisin de bir muhdisi vardır. Alem oluş ve bozuluş içerisinde. Oluş ve bozuluş ancak aciz ve sonradan yaratılmış varlıklar için söz konusudur. Sonradan yaratılanların da ilk yaratıcısı vardır. Alem sıcak soğuk, uzun kısa gibi zıtlıklardan meydana gelmiştir.

İmam Matüridi uluhiyet bahislerinde Allah'ın varlığı birliği ve O'nun zat ve sıfatları hakkında tartışmalara girmiştir. İlk olarak İmam Matüridi Allah'ın varlığını ispat ederken kıyası kullanmaz. Çünkü Allah ve insan arasında bir benzerlik söz konusu değildir. Kıyas yerine istidlali kullanır. Allah'ın varlığını alemin hadisliğini ispatladıktan sonra açıklar. Alem hadisse muhakak bir muhdisi vardır. Bu muhdiste eşi ve ortağı olmayan Allah Teala'dır. Allah'ın birliğini burhan-ı temarüd ve burhan-ı tevarüd delilleri üzerinden ispatlar. Burhan-ı temarüd evrende birden çok yaratıcı olması halinde alem muhakak bir kaosa sürüklenir ve alem yok olur. Yaratıcılardan biri güneş açtırırken biri yağmur yağdırırdı ki bu da imkansızdır. Bu yüzden alemin yaratıcısı bir olan Allah'tır.

Burhan-ı tevarüd evrendeki birden çok yaratıcının uyum içinde olmasıdır ki bu da mümkün değildir. Uyum demek birinin diğerine itaati demektir ki Tanrı için bu acizliktir. Tanrı aciz olamaz. Bu yüzden alemin yaratıcısı bir olan Allah'tır. Allah'ın zat ve sıfatları hakkındaysa İmam Matüridi'nin Ka'bi'ye yaptığı eleştiriler üzerinden ele

almak istiyorum. Ka'bi zati sıfatları ve fiili sıfatları zıttı olup olmamaları üzerinden ayırmaktadır. Zıttı olanları fiili sıfat zıttı olmayanları zati sıfat olarak nitelemektedir. Bu bağlamda kelam sıfatını da mahluk olarak niteler.

İmam Matüridi'ye göre ise zati sıfat ve fiili sıfat ayrımı yoktur. Fiili sıfatlar tekvin sıfatı içerisinde ele alınmaktadır ve hepsi kadimdir.

Matüridilik Neden Yayılmadı?

Matüridiliğin bir Eş'arlılık kadar şu an İslam dünyasında neden yayılmadığına dair farklı tespitler mevcuttur.

-İmam Matüridi'nin hilafet merkezine uzakta Maverünnehir bölgesinde yaşamış olması.

-Arap tarihçiler tarafından kasıtlı olarak eserlerde adının zikredilmemesi.

-Siyasi otorite ile İmam Matüridi'nin arasının hiçbir zaman çok iyi olmaması.

-Matüridiliğin Eş'arılık gibi resmi kurumlarda okutulacak imkan bulamaması

-Eşariliğin Şafii ve Malikilerde yayılma imkanı bulmuşken Matüridiliğin sadece Hanefiler tarafından benimsenmesi.

-İmam Matüridi'nin akla önem vermesinden dolayı muhafazakar alimlerce benimsenmemesi

Sönmez Kutlu'nun yaptığı bir tespitte ise İmam Matüridi'nin eserlerinde açıkça ehl-i sünneti savunmayıp ehl-i sünnet kavramlarını kullanmamış olmasıdır. İmam Matüridi mutedil mürcie fikrini savunmasının Matüridiliğin yayılmamasına en azından Ehli sünnet çevrelerce Eşarilikten daha çok yayılmamasına sebep olmuştur. Ebu Hanife'yi gölgeleme ihtimali ve eserlerinin yazılıp çoğaltma imkanı bulamamış olması da Sönmez Kutlu'nun yaptığı tespitlerden birkaçıdır.

Bütün bu sebepler incelendiğinde artık geçmişe dönük bir şey yapılamayacağı aşikardır ancak bundan sonra İmam Matüridi'nin Türk ve İslam dünyasında daha çok anlaşılması ve daha çok yayılması için yeni çalışmalar yapılması gerekmektedir. İmam Matüridiliğin eserleri günümüze yakın bir tarihte bulunduğu için üzerinde yapılan çalışmalar bir Eş'ari kelam çalışmaları kadar yekün oluşturmamaktadır. Bu yüzden İmam Matüridi'nin hem neden yayılmadığını daha derin analizlerle hem de bundan sonra yaymak ve onun kelami fıkhî ve tefsir görüşlerini anlamak adına birçok çalışma yapılmalıdır. Hem kelam hem İslam düşüncesi hem de bilgiyi içine alan bütün ilimler adına erken tarihlerde bilgi ve varlık alanına dair yaptığı çalışmanın kıymeti gerçekten her çevrelerce takdir edilmelidir. Kitabü't-Tevhidi alıp giriş bölümleri okuduğumuzda İmam Matüridi'nin hem zekasını hem sistematik zihin yapısını hem de kelami bilgilerinin ne kadar üst düzey olduğunu görmek mümkündür.

Erken tarihlerde Bağdat'tan ve ilim merkezlerinden uzak bir yerde Maverünnehir bölgesinde yaşayarak bu derece önemli ve sistematik bir eser yazması gerçekten şaşırtıcıdır. İmam Matüridi hakkında çok geniş bilgilere sahip olamamamız gerçekten üzücüdür, onu ve onun sistemini yazdıracak zihin yapısını anlamak İslami ilimler açısından oldukça önemlidir. Böyle bir alim batı dünyasında var olsaydı acaba İmam Matüridi ile aynı akıbeti mi yaşardı bilemiyorum. Bundan sonrası içinse görev bizlerin üzerine düşüyor..

Türk Düşünce Tarihi Açısından Matüridilik ve Kelam Metodu

İmam Maturidi Türk mutasavvıflarının yetişmesi ve Türklerin Hanefi Maturidi çizgide olmalarını büyük katkı sağlamıştır. [4] Eş'ari resmi olarak okutulsa da diğer medreselerde Hanefi Matüridi kelamı okutulmaya devam etmiştir. Matüridi Türk dünyasına akılcılığı ve hoşgörüyü benimsetmiştir. [5] Türkler arasında Eş'ariliği benimseyen Hanefili Matüridiliği terk eden alim sayısı çok azdır. Eşarilik Osmanlı döneminde daha çok tasavvufi olan ilişkisinden dolayı benimsenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte de Matüridilik Türkler arasında neredeyse resmi mezhep şeklinde benimsenmiştir.

Sonuç

İmam Matürîdî bir mezhep taassubu içerisinde olmamıştır. Sadece kelam değil bütün bir bilginin analizini yaparak İslam düşüncesine büyük katkılar sağlamıştır. Bu zamana kadar hak ettiği ilgiyi görmemesinin siyasi ve sosyal çok çeşitli sebepleri olmuştur. Fakat bu onun çok erken dönemlerde ne kadar muhteşem bir usûl ortaya koyduğu gerçeğini değiştirememektedir. İmam Matürîdî kelam metodunda iki önemli unsur olan akıl ve nakli kullanmıştır. Mutezile de aynı yöntemi kullanmasına rağmen Matürîdî'yi Mutezile'den ayıran en önemli husus akla önem vermekle birlikte usulü'd-din konularında nakli esas alması olmuştur. İmam Matürîdî aklın her şeyi kavrayamayacağını belirtir ve pergelin bir ayağının vahiyde yani nakilde sabit kalmasından yanadır. Bu onu Mutezile'den ayıran en önemli noktadır. Aynı zamanda

İslam Tarihi içerisindeki öneminin yeri de kelam tarihinde eserine bilgi konusuyla başlaması ve bu konuda bir usul ortaya koyan bir alim olmasıdır. İmam Matürîdî'den önce kelama dair Mutezile ve İmam Eş'ari böyle sistemli bir usul ve metodla başlayan bir eser yazmamıştır.

Kaynakça

Bağçeci Muhiddin, "Maturidi'nin Kelam Yöntemi", Gevher Nesibe Sultan Anısına

Düzenlenen «Ebu Mansur Semerkandi-Maturidi Kongresi» Tebliğleri. Kayseri: Erciyes

Üniversitesi Matbaası, 1986.

İmam Matürîdî. Kitabü't-Tevhid. çev. Tahir Uluç, İstanbul: Ketebe Yayınları, 1. basım, 2021.

Kutlu Sönmez. "Bilinmeyen Yönleriyle Türk Din Bilgini: İmam Matürîdî". Dini

Araştırmalar, 5/5-28.

Özen Şükrü, "Maturidi", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, Erişim 26 Nisan 2023.

[1] Şükrü Özen, "Maturidi", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, (Erişim 26 Nisan 2023). 1 [2] Muhiddin Bağçeci, "Maturidi'nin Kelam Yöntemi", Gevher Nesibe Sultan Anısına Düzenlenen «Ebu Mansur Semerkandi-Maturidi Kongresi» Tebliğleri, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1986), 6. [3] İmam Matürîdî, Kitabü't-Tevhid, çev. Tahir Uluç, (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021), 33. [4] Sönmez Kutlu, "Bilinmeyen Yönleriyle Türk Din Bilgini: İmam Matürîdî", Dini Araştırmalar, 5/5-28. [5] Kutlu, "Bilinmeyen Yönleriyle Türk Din Bilgini: İmam Matürîdî" 25-27.

[1] Şükrü Özen, "Maturidi", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, (Erişim 26 Nisan 2023). 1

[2] Muhiddin Bağçeci, "Maturidi'nin Kelam Yöntemi", Gevher Nesibe Sultan Anısına Düzenlenen «Ebu Mansur Semerkandi-Maturidi Kongresi» Tebliğleri, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1986), 6.

[3] İmam Matürîdî, Kitabü't-Tevhid, çev. Tahir Uluç, (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021), 33.

[4] Sönmez Kutlu, "Bilinmeyen Yönleriyle Türk Din Bilgini: İmam Matürîdî", Dini Araştırmalar, 5/5-28.

[5] Kutlu, "Bilinmeyen Yönleriyle Türk Din Bilgini: İmam Matürîdî" 25-27.